

**Potrebe i resursi organizacija civilnog društva u području očuvanja
organizacijskog pamćenja: izvještaj o rezultatima istraživanja**

Željka Tonković

Zagreb, svibanj 2023.

1. Uvod

Izveštaj donosi pregled rezultata anketnog istraživanja provedenog u sklopu projekta „Arhivi odozdo – organizacijsko pamćenje kao element održivosti civilnog društva“ (podržan kroz Fond za aktivno građanstvo, sredstvima Islanda, Lihtenšajna i Norveške u okviru EGP grantova).

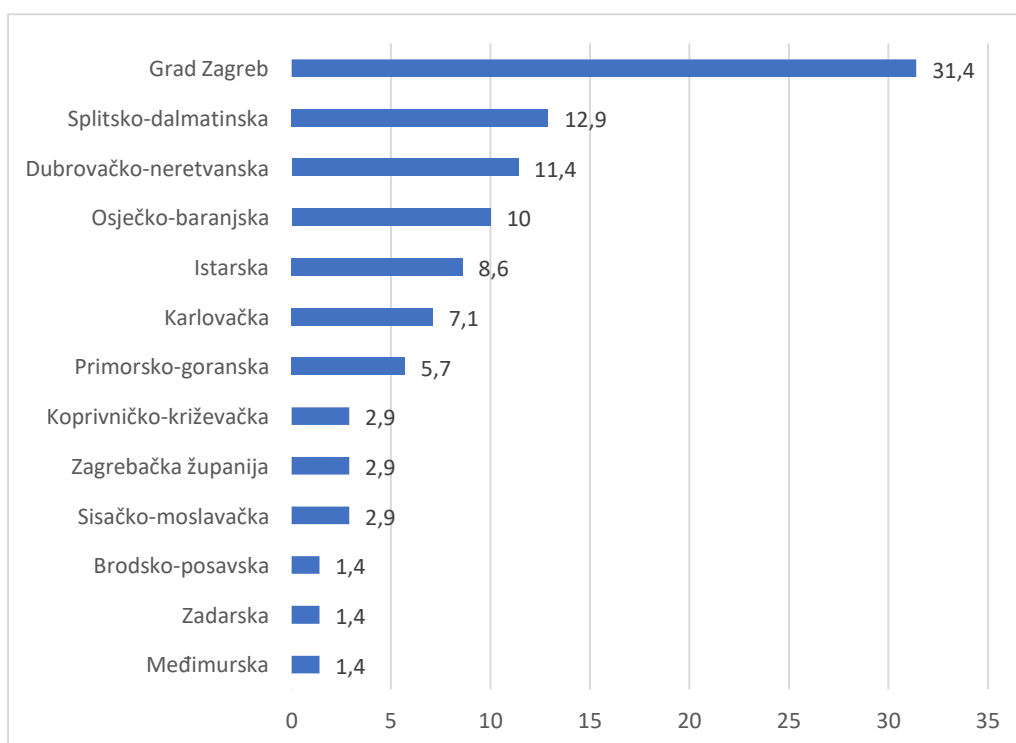
Temeljna svrha istraživanja bila je prikupiti i analizirati iskustva, potrebe i resurse organizacija civilnog društva u području očuvanja organizacijskog pamćenja. Za potrebe istraživanja kreiran je *online* anketni upitnik s ukupno 45 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa. *Online* upitnik je postavljen na platformu Limesurvey te je distribuiran preko društvenih mreža (Facebook), e-mail adresa i mrežnih stranica udruga Kulturtreger i Kurziv koje su provodile istraživanje. Prikupljanje podataka trajalo je u razdoblju od 20. ožujka do 2. svibnja 2023. godine. Svim je sudionicima istraživanja bila zajamčena povjerljivost i anonimnost.

Premda je inicijalni cilj bio prikupiti odgovore što većeg broja organizacija iz različitih područja djelovanja, uzorak je obuhvatio 70 odgovora. Pritom je 228 ispitanika pristupilo anketnom upitniku te je postotak odaziva 30,7 %.

2. Sudionici istraživanja

Regionalna distribucija

U istraživanju su sudjelovale 64 udruge (91,4 %), 4 saveza udruga (5,7 %) i 2 umjetničke organizacije (2,9 %). Kako bi se ispitala regionalna distribucija, ispitanici¹ su trebali upisati županiju i grad/općinu u kojoj se nalazi sjedište njihove organizacije. Prema dobivenim rezultatima, najviše je ispitanika iz Grada Zagreba (31,4 %), zatim iz Splitsko-dalmatinske županije (12,9 %), dok su na trećem odnosno četvrtom mjestu Dubrovačko-neretvanska (11,4 %) i Osječko-baranjska županija (10 %). Nakon Grada Zagreba, u kojem je registrirano najviše organizacija (N = 23), na drugom mjestu je Dubrovnik (N = 7), zatim Osijek (N = 6) te Split i Karlovac (N = 5).

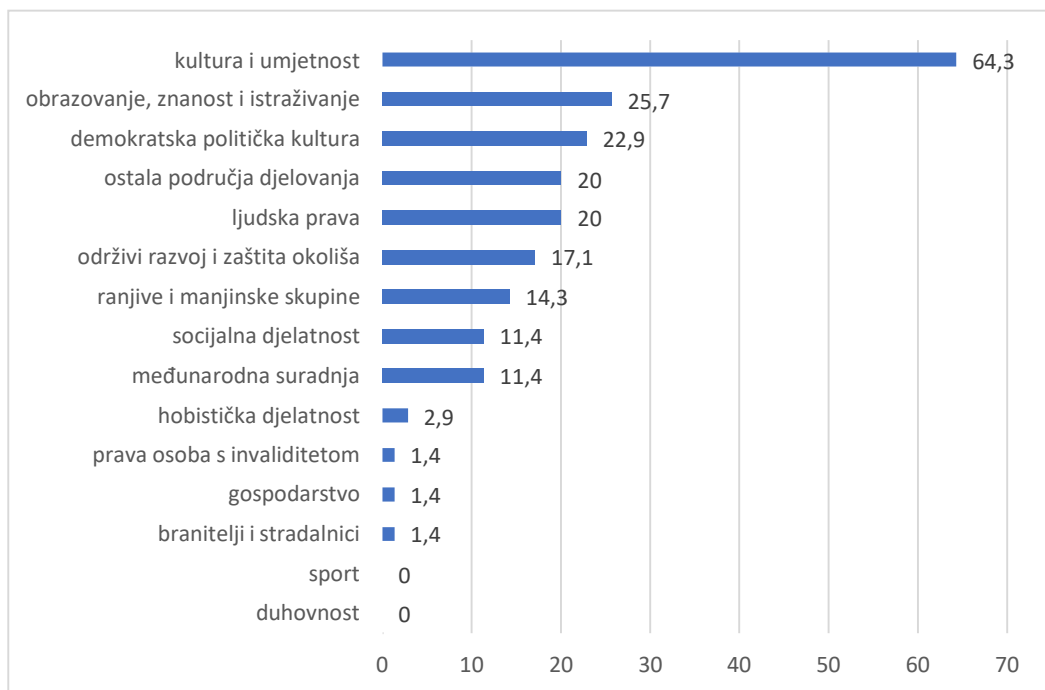
Slika 1. Regionalna distribucija odgovora

Područje djelovanja

Kako bi se ispitalo područje djelovanja organizacija, ispitanici su trebali odabrati najviše tri područja djelovanja.² Kao što je vidljivo iz Slike 2, najzastupljenije područje djelovanja je „kultura i umjetnost“ (64,3 %), dok je na drugom mjestu „obrazovanje, znanost i istraživanje“ (25,7 %), a na trećem „demokratska politička kultura“ (22,9 %). Upitnik nije ispunila nijedna organizacija civilnog društva čije je područje djelovanja sport i rekreacija, kao ni duhovnost.

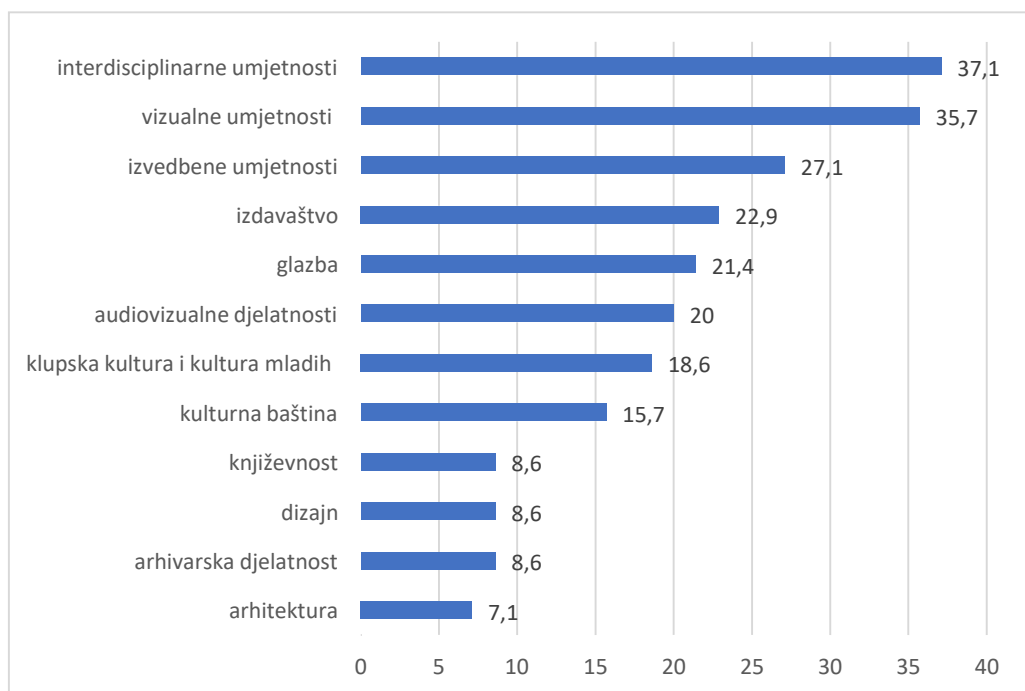
¹ Napomena: gramatički rod u tekstu ovog izvještaja ne izražava preferenciju jednog roda u odnosu na drugi.

² Popis područja djelovanja prilagođen je prema Registru udruga Republike Hrvatske (<https://registri.uprava.hr/#ludruge>).

Slika 2. Distribucija odgovora prema području djelovanja

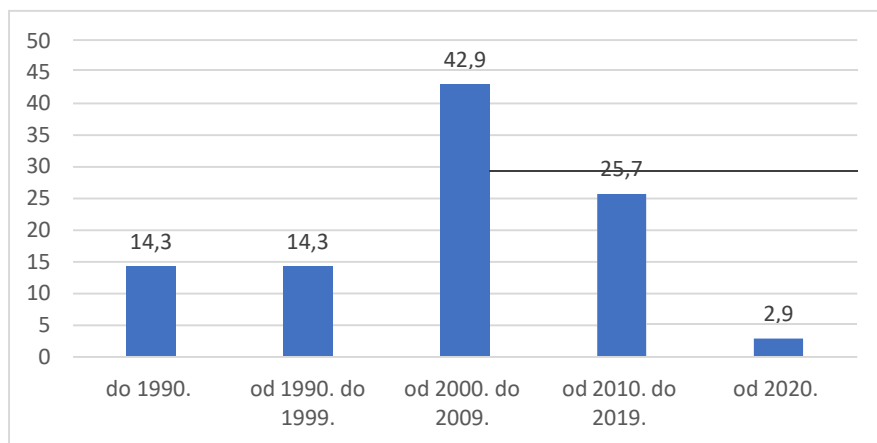
Organizacijama koje su među tri primarna područja djelovanja odabrale i „kultura i umjetnost“ postavljeno je dodatno pitanje o kulturno-umjetničkim područjima djelovanja. Ispitanici su mogli odabrati veći broj odgovora, a rezultati su prikazani na Slici 3. Prema dobivenim rezultatima, interdisciplinarni i vizualni umjetnički područja djelovanja su najzastupljenija, dok su najmanje zastupljeni književnost, dizajn, arhivska djelatnost i arhitektura.

Slika 3. Distribucija odgovora prema kulturno-umjetničkom području djelovanja

Godina osnivanja

Kada je riječ o godini osnivanja organizacije, raspon se kreće od 1921. do 2022., pri čemu je najveći broj organizacija osnovan između 2000. i 2009. godine (42,9 %). Prosječan broj godina djelovanja je 22,8, pri čemu se raspon kreće od 1 do 102 godine.

Slika 4. Distribucija odgovora prema godini osnivanja

Prihodi, broj članova, zaposlenih i volontera

Upitnik je sadržavao i pitanja o broju članova, zaposlenih i volontera u 2022. godini te o ostvarenim prihodima u 2022. godini. Raspon broja članova kreće se od 0 do 1343, pri čemu je vrijednost aritmetičke sredine 65,5 (SD = 175,60). Pri tom je distribucija takva da 25 % organizacija s najmanjim brojem članova ima manje od 12 članova, dok 25 % organizacija ima više od 40 članova. Nadalje, svega 8 organizacija (10 %) ima više od 100 članova. Među njima su četiri organizacije koje su osnovane prije 1990. godine, a njihovo je djelovanje pretežno u području kulture i umjetnosti. Kada se razmotre podaci o broju članova među savezima udruga koje su ispunile upitnik, taj se broj kreće od najmanje 4 do najviše 77 organizacija – članica određenog saveza.

Raspon broja zaposlenih kreće se od 0 do 90, pri čemu jedna trećina organizacija nema nijednog zaposlenika, dok svega 10 organizacija zapošljava 10 ili više ljudi. S druge strane, organizacije u prosjeku imaju puno više volontera (M = 30,8, SD = 70,75), pri čemu svega 10 % organizacija nema volontere, 25 % organizacija ima do pet volontera, a 25 % više od 30 volontera. Ukupno je ovih 70 organizacija u 2022. godini imalo 4585 članova, 2153 volontera i 367 zaposlenih.

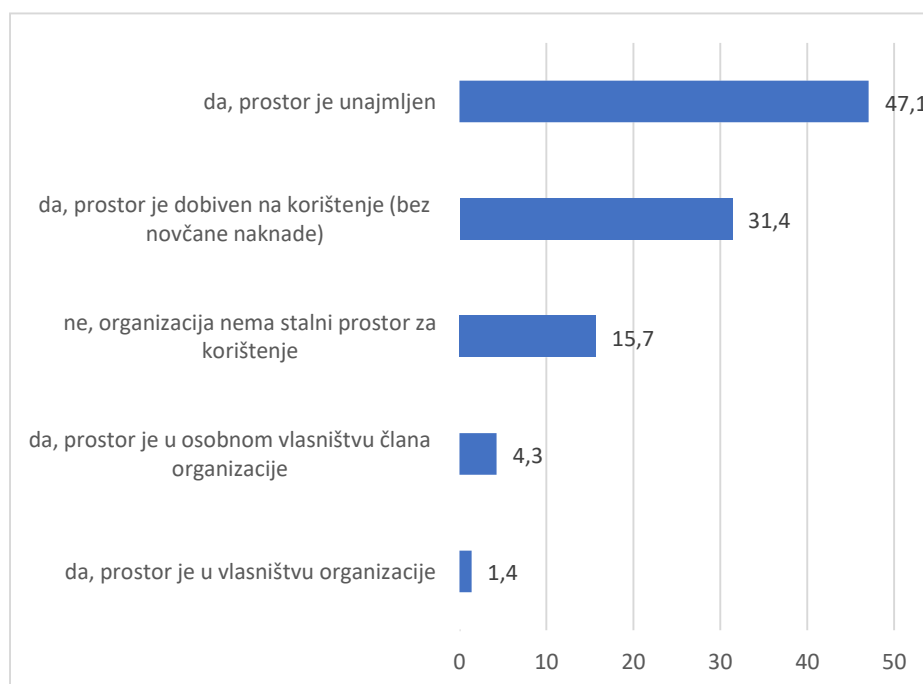
Kada je riječ o prihodima u 2022. godini, raspon se kreće od 0 do 87 milijuna kuna (87.225.385,00 HRK (11.576.798,06 EUR), pri čemu srednja vrijednost iznosi 2.390.905,41 HRK (317.327,68 EUR). Detaljniji uvid u distribuciju visine prihoda pokazuje da je 25 % organizacija ostvarilo prihode u visini do 110.000,00 HRK (14.599,51 EUR), dok je 25 % organizacija ostvarilo prihode u iznosu većem od 1.504.555,00 HRK (199.688,77 EUR). Ukupan zbroj svih prihoda koje su ostvarile organizacije u 2022. godini iznosi 167.363.379,00 HRK (22.212.937,68 EUR).

Tablica 1. Članovi, zaposleni i volonteri u 2022. godini: rezultati deskriptivne statistike

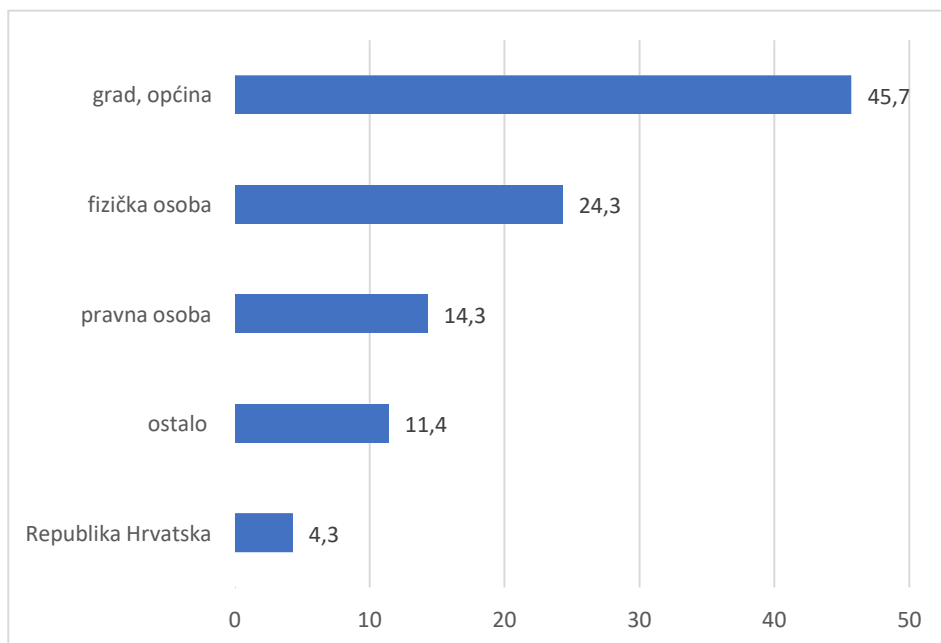
	Raspon	Ukupno	M	SD	N
Broj članova	0-1343	4585	65,50	175,60	70
Broj zaposlenih	0-90	366,5	5,24	11,58	70
Broj volontera	0-505	2153	87,23	70,75	70

Prostor djelovanja

Kako bi se stekao uvid u prostorne resurse organizacija, a koji će se pokazati od velike važnosti u održavanju arhivske građe, ispitanicima je postavljeno pitanje o posjedovanju prostora za rad organizacije. Prema dobivenim odgovorima, najviše organizacija djeluje u unajmljenom prostoru (47,1 %), a nešto manje od trećine organizacije djeluje u prostoru koji je dobiven na korištenje bez novčane naknade (31,4 %). Kada je riječ o vlasništvu, u najvećem broju slučajeva vlasnik prostora je jedinica lokalne samouprave (45,7 %), dok je na drugom mjestu fizička osoba (24,3 %).

Slika 5. Distribucija odgovora prema posjedovanju prostora za djelovanje

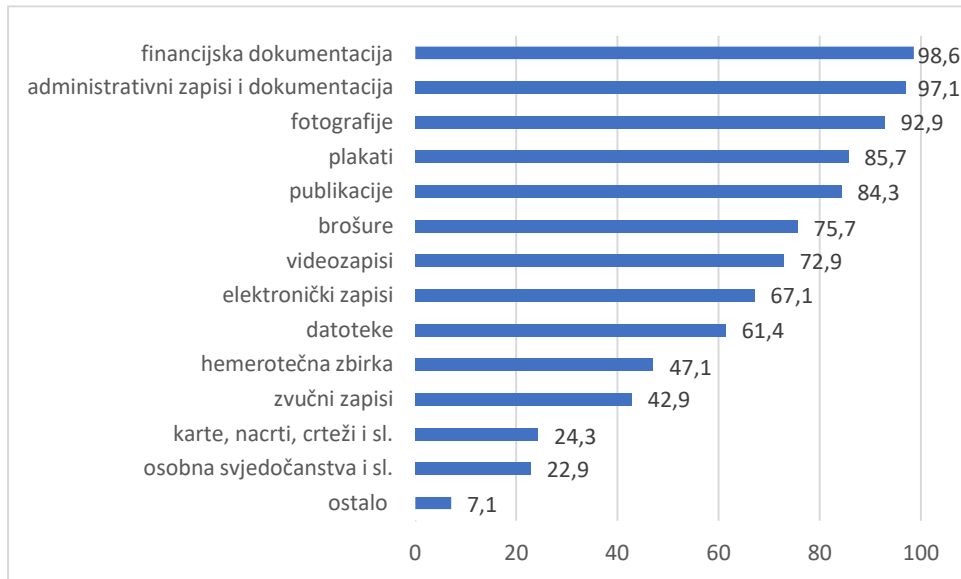

Slika 6. Distribucija odgovora prema vlasništvu prostora za djelovanje

3. Iskustva i prakse arhiviranja

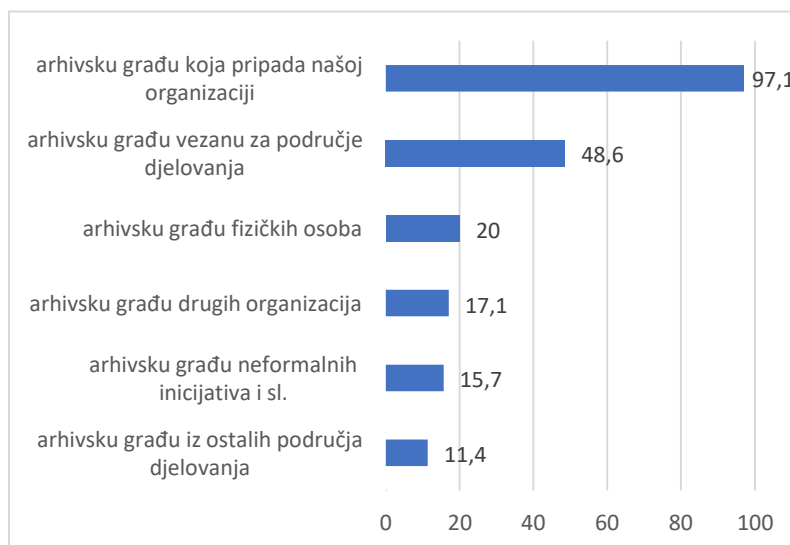
Vrste gradiva

Kako bi se ispitala zastupljenost različitih vrsta registraturnog i arhivskog gradiva ispitanici su mogli odabrati sve vrste gradiva koje posjeduje njihova organizacija. Rezultati su prikazani na Slici 7. Najzastupljenije vrste gradiva su financijska dokumentacija (98,6 %), administrativni zapisi i dokumentacija (97,1 %), fotografije (92,9 %), plakati (85,7 %) i publikacije (84,3 %).

Slika 7. Zastupljenost različitih vrsta arhivskog i registraturnog gradiva

Pored građe koja pripada njihovoj organizaciji, dio organizacija u svom arhivskom fondu čuva i ostalu građu. Pritom je najzastupljenija arhivska građa vezana za područje djelovanja organizacije (48,6 %), dok su manje zastupljene arhivska građa fizičkih osoba (20 %), drugih organizacija (17,1 %), neformalnih građanskih inicijativa i društvenih pokreta (15,7 %) te građa iz ostalih područja djelovanja (11,4 %).

Slika 8. Što sadržava arhivski fond organizacije?

Ispitanici koji su odgovorili da čuvaju i arhivsku građu fizičkih osoba mogli su pobliže opisati kriterije odabira takve građe. Ispitanici su većinom općenito navodili da je temelji kriterij relevantnost građe za djelovanje organizacije, kao što ilustriraju sljedeći odgovori:

Nastojimo sačuvati sve ono što je vezano uz djelovanje naše organizacije.

Povezanost s temama i događajima koje obrađujemo, a iz nekog razloga su važne ili za našu organizaciju, područje kojem djelujemo ili za društvo općenito.

Da je važna za teme kojima se bavimo.

Osim toga, ponekad se radi o arhivskoj građi članova/ica organizacije, pri čemu je temeljni kriterij da je fizička osoba bila član, odnosno da je sudjelovala u radu organizacije.

Glavni kriterij je da je fizička osoba bila član Kluba, i klupski filmski autor, sudjelovala u radu Kluba (i umjetnički i administrativno), ili na bilo koji drugi način sudjelovala u kulturnom životu koji se odvijao oko samog Kluba.

Organizacije čije je područje djelovanja „kultura i umjetnost“ navodile su i umjetničke kriterije kao one kojima se vode u odabiru arhivske građe fizičkih članova.

Arhivska građa fizičkih osoba vezana je uz umjetnička istraživanja pa je kriterij odabira vezan uz umjetničko istraživanje, tj. istraživanja, i ne postoji kao kriterij koji se primjenjuje kontinuirano.

Udruga nastoji arhivirati i tajno očuvati arhivsku građu naših članova kao živih tako i pokojnih. Članovi nisu obavezni donositi svoju arhivu, arhiva se prikuplja i stvara.

Količina arhivskog gradiva

Ispitanici su trebali procijeniti količinu arhivskog gradiva u posjedu njihove organizacije. Ponuđeno pitanje bilo je otvorenog tipa, pri čemu je ispitanicima sugerirano da količinu pokušaju procijeniti u metrima. Kao što se moglo i pretpostaviti, procjena količine arhivskog gradiva bila je zahtjevan zadatak za većinu ispitanika te su zabilježeni odgovori poput „1 zidni ormar“, „20 GB“, „cca 1000 fanzina, artzina, grafika, plakata“, „Od 1971. do danas, nemoguće“ te „Ne možemo procijeniti. Nije objedinjeno, nije sređeno.“. Odgovori ispitanika koji su procijenili količinu arhivskog gradiva u metrima većinom su se kretali između 1 metra (N = 3) do 30 metara (N = 4), premda je zabilježeno i nekoliko odgovora koji upućuju na iznimno veliku arhivu.

Pohranjivanje i čuvanje građe

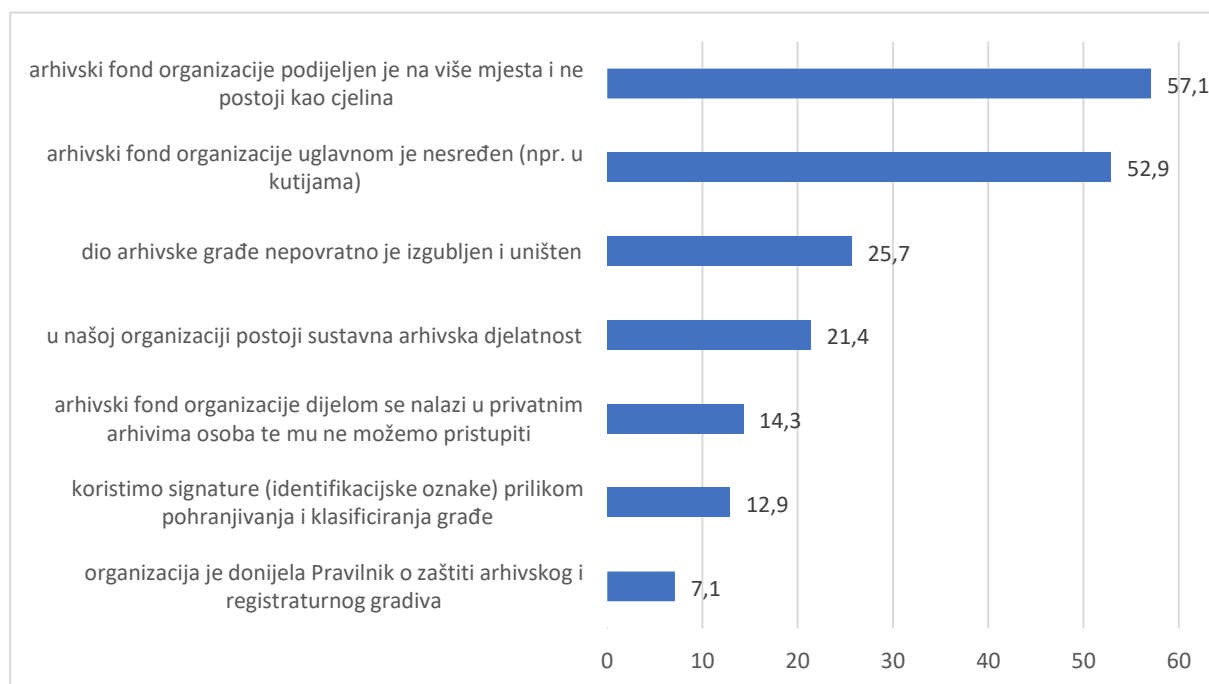
Na pitanje o tome gdje čuvaju arhivsku građu, 67,1 % ispitanika je odgovorilo da je čuvaju u prostoru u kojem se nalazi sjedište organizacije, 7,1 % ih čuva u nekom drugom adekvatnom prostoru kojim upravlja organizacija (npr. u unajmljenom spremištu), dok je svega 2,9 % odgovorilo da je čuva u arhivu neke druge organizacije civilnog društva, a 1,4 % u arhivu u vlasništvu javnih ustanova (npr. knjižnice, fakulteti). Ipak, kao što pokazuju odgovori na otvoreni dio pitanja, situacija je prilično varijabilna, pri čemu nekoliko organizacija arhivsku građu čuva u digitalnom obliku, nekoliko organizacija kombinira fizičko i digitalno pohranjivanje građe, dok je 15,7 % ispitanika (tj. 11 organizacija) odgovorilo da arhivsku građu dijelom ili u potpunosti čuvaju po privatnim domovima članova organizacije.

Fizičku arhivu čuvamo na tavanu od člana organizacije, digitalnu u cloud servisima.

Kombinirano - u prostoru sjedišta te u privatnim prostorima članova.

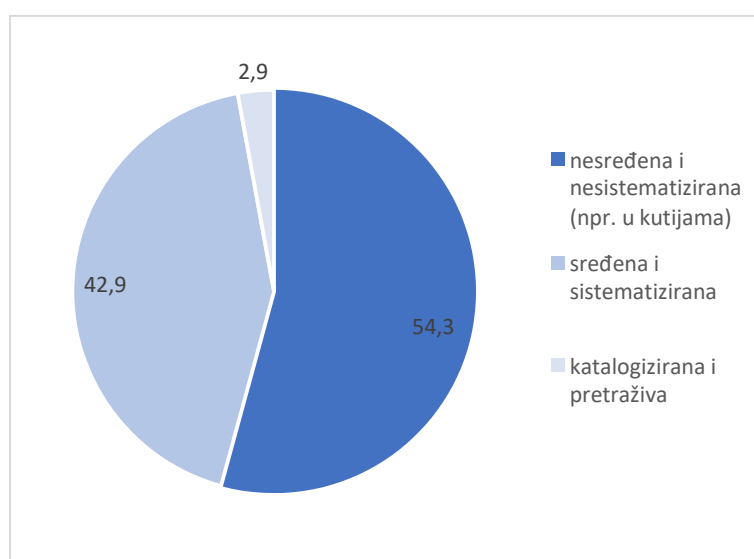
Na Google driveu i kod nekih članica udruge.

Prema rezultatima istraživanja, kod nešto više od polovice organizacija arhivski fond je podijeljen na više mjesta i ne postoji kao cjelina (57,1 %) ili je uglavnom nesređen (npr. nerazvrstan u kutijama - 52,9 %). Kod nešto više od četvrtine organizacija (25,7 %), dio njihove arhivske građe nepovratno je izgubljen uništen (npr. u selidbama), dok se u 14,3 % slučajeva arhivski fond organizacije dijelom nalazi u privatnim arhivima osoba te mu se ne može pristupiti. Nadalje, tek se 21,4 % ispitanika složilo s tvrdnjom da u njihovoj organizaciji postoji sustavna arhivska djelatnost, dok se u 12,9 % organizacija koriste signature (identifikacijske oznake) prilikom pohranjivanja i klasificiranja građe. Također, samo je manji broj organizacija (7,1 %) donijelo Pravilnik o zaštiti arhivskog i registraturnog gradiva.

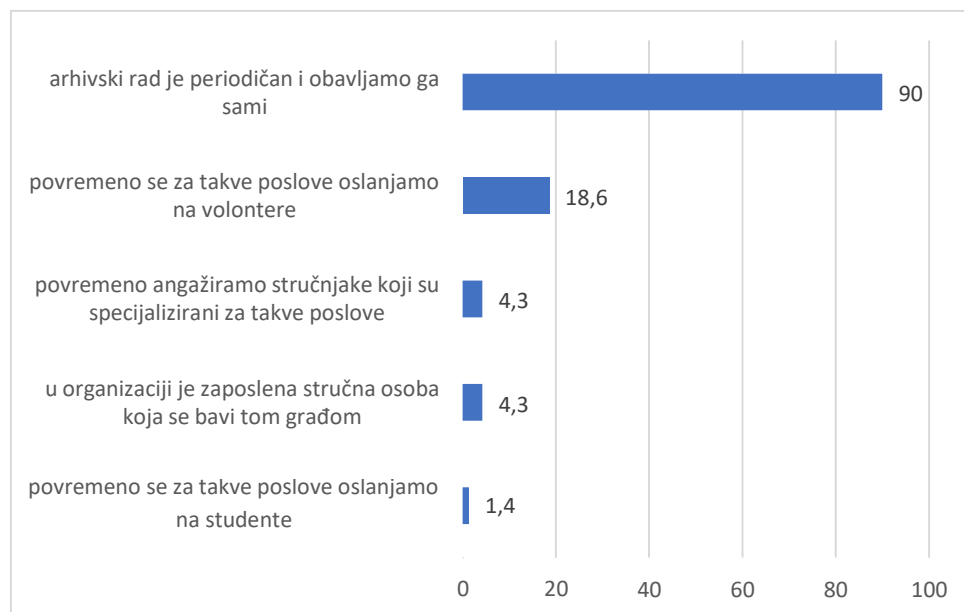
Slika 9. Prakse pohranjivanja i čuvanja građe

Rezultati istraživanja također pokazuju da je u više od 50 % organizacija (54,3 %) arhivska građa najvećim dijelom nesređena i nesistematizirana (npr. u kutijama), dok je u 42,9 % slučajeva sređena i sistematizirana, dok su svega dvije organizacije (2,9 %) odgovorile da je njihova arhivska građa katalogizirana i pretraživa (Slika 10).

Slika 10. U kojoj mjeri je arhivska građa sređena i sistematizirana?

Na pitanje o tome tko je unutar organizacije zadužen za bavljenje arhivskom i registraturnom građom, uvjerljivo najveći dio ispitanika odgovorilo je kako se arhivski rad obavlja periodično te da ga obavljaju sami (90 %), 18,6 % organizacija povremeno se oslanja na volontere, 4,3 % organizacija povremeno angažira stručnjake koji su specijalizirani za takve poslove, u 4,3 % organizacija je zaposlena stručna osoba koja se bavi tom građom, dok se svega jedna organizacija (1,4 %) oslanja na pomoć studenata.

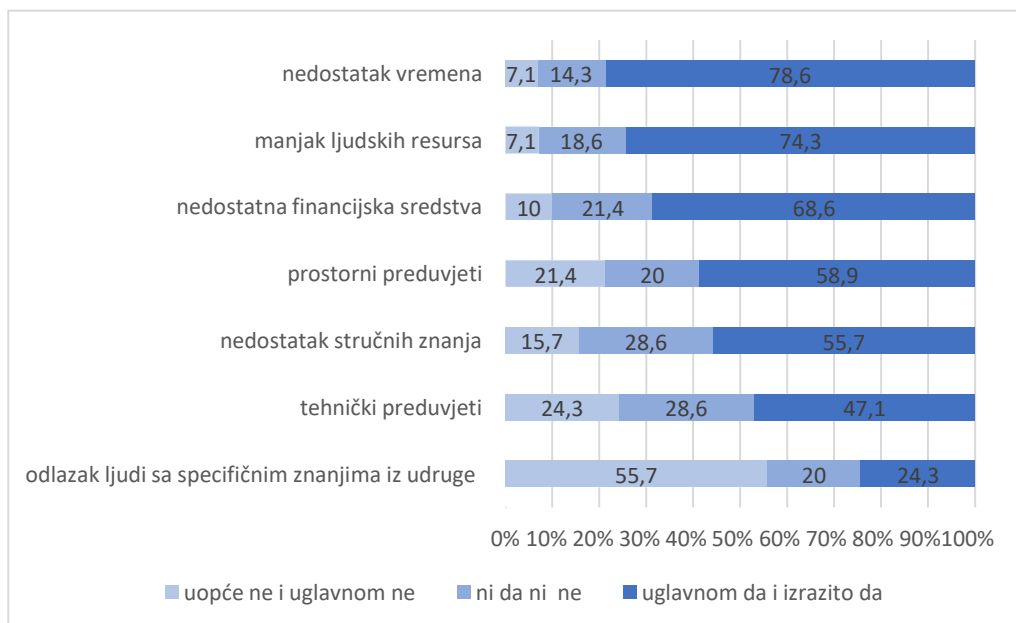
Slika 11. Tko unutar organizacije obavlja arhivski rad?

Važnost organizacijskog pamćenja

Kako bi se stekao uvid u to kako organizacije općenito procjenjuju važnost sustavne brige o organizacijskom pamćenju u njihovom radu, ispitanici su trebali procijeniti tu važnost na skali od 1 = „u potpunosti nevažno“ do 5 = „izrazito važno“. Najveći udio ispitanika odabrao je odgovor „izrazito važno“ (38,6 %), a veću zastupljenost viših vrijednosti na ovom pitanju potvrđuje i vrijednost aritmetičke sredine ($M = 4,00$, $SD = 1,00$). Organizacije koje su na na ovo pitanje odgovarale s višim vrijednostima ne razlikuju se od ostalih organizacija kada se razmotre drugi odgovori (npr. prakse čuvanja i pohranjivanja građe, status imatelja privatnoga arhivskog gradiva i sl.) te se ne može isključiti mogućnost davanja društveno poželjnih odgovora na ovo pitanje.

Prepreke

Ispitanici su trebali procijeniti u kojoj mjeri se njihova organizacija susreće s različitim preprekama u sustavnoj brizi za organizacijsko pamćenje (na skali od 1 = „uopće ne“ do 5 = „izrazito“). Prema dobivenim odgovorima, najveći dio organizacija suočava se s nedostatkom vremena (78,6 %), manjkom ljudskih resursa (74,3 %), nedostanim financijskim sredstvima (68,6 %). Za više od polovine organizacija, neodgovarajući prostorni preduvjeti (58,9 %) i nedostatak stručnih znanja (55,7 %), dok su tehnički preduvjeti izražen problem za 47,1 % organizacija. Za nešto manje od četvrtine uzorka (24,3 %) je osobito problematičan odlazak ljudi sa specifičnim znanjima iz organizacije.

Slika 12. U kojoj mjeri se organizacija susreće s različitim preprekama u sustavnoj brizi za organizacijsko pamćenje?

Status vlasnika i imatelja privatnoga arhivskog gradiva

Od ukupnog broja organizacija koje su ispunile anketni upitnik, svega je pet organizacija (7,1 %) upisano u Upisnik vlasnika i imatelja privatnoga arhivskog gradiva u Republici Hrvatskoj. Od toga su četiri organizacije sa sjedištem u Gradu Zagrebu, a po jedna u Hvaru. S obzirom na područja djelovanja, dvije su organizacije u području kulture i umjetnosti, dvije u području zaštite ljudskih prava i demokratske političke kulture, a jedna u području zaštite okoliša i održivog razvoja. Prema godini osnivanja, najstarija organizacija osnovana je 1928. godine, dvije organizacije su osnovane 1990-ih godina, a dvije 2000-ih.

Organizacijama koje su odgovorile da su upisane u spomenuti Upisnik postavljeno je i otvoreno pitanje o iskustvima komunikacije i suradnje s nadležnim institucijama. Premda zbog malog broja prikupljenih odgovora nije moguće donositi sustavne zaključke, rezultati istraživanja sugeriraju kako je suradnja uglavnom zadovoljavajuća, iako je u nekim slučajevima prisutno i nerazumijevanje, što ilustriraju izdvojeni odgovori sudionika istraživanja.

Rekli su da imamo dužnost čuvati građu. Provjeravali su uglavnom samo prikladnost prostora i inventara u kojem se čuva dio građe. Nije ponuđena suvisla podrška za sređivanje građe.

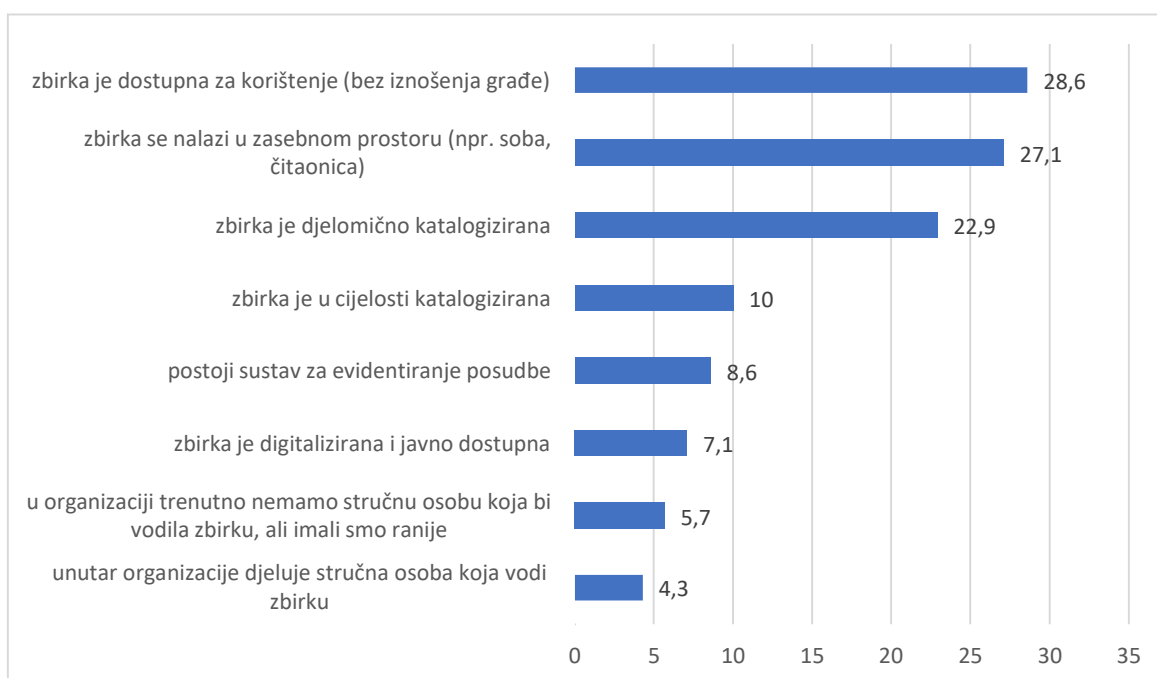
Uglavnom je mnogo nerazumijevanja i loptanja u pitanjima i odgovorima. Mi ne razumijemo zašto su tako nefleksibilni, a oni ne razumiju što mi radimo i da nam arhivistika i stvaranje građe nije primarna aktivnost.

Već godinama postoji potreba za sistematizacijom i zaštitom gradiva udruge. 2020. smo potaknuti situacijom s potresom kontaktirali Državni arhiv u Zagrebu (DAZ) kao nadležan za naše djelovanje da nam pruže savjetodavnu i stručnu pomoć pri formaliziranju početka tog procesa. Zaposlenici DAZ-a su došli u udrugu, pregledali gradivo i prostor te izdali obvezne mjere koje je udruga u potpunosti izvršila. Do kraja 2022. uz kontinuiranu pomoć DAZ-a gradivo je sistematizirano i pohranjeno u arhivske kutije, izrađen Popis cjelokupnog gradiva, Pravila za upravljanje dokumentarnim gradivom s rokovima čuvanja te smo upisani pri DAZ-u kao stvaratelji/imatelji arhivskog gradiva izvan arhiva. Sukladno svemu, DAZ je obavijestio Hrvatski državni arhiv o našem statusu, koji nam je izdao rješenje kojim smo upisani u navedeni Upisnik. Generalno, komunikacija i pomoć DAZ-a su više nego pomogli udruzi u

njenom radu s arhivskim i dokumentarnim gradivom te su izrazito susretljivi i uvijek spremni pružiti pomoć.

Knjižna zbirka

Prema rezultatima istraživanja, ukupno 39 organizacija (55,7 %) posjeduje knjižnu zbirku. Organizacijama koje posjeduju knjižnu zbirku ponuđeno je nekoliko dodatnih pitanja. Prema rezultatima istraživanja, kod 28,6 % tih organizacija je zbirka dostupna za korištenje bez iznošenja građe, kod 27,1 % organizacija zbirka se nalazi u zasebnom prostoru (npr. soba, čitaonica), kod 22,9 % organizacija zbirka je djelomično katalogizirana, a kod svega 10 % u cijelosti katalogizirana. Ostali odgovori zastupljeni su u vrlo niskom postotku (Slika 13).

Slika 13. Posjedovanje i vođenje knjižne zbirke

Javna dostupnost građe

Nešto više od 50 % organizacija koje su sudjelovale u istraživanju učinio je dio arhivske građe dostupnim za javno korištenje (51,4 %). Ispitanici koji su na to pitanje odgovorili potvrdno bili su zamoljeni da pobliže objasne na koji su način omogućili javnu dostupnost arhivske građe. Prema dobivenim odgovorima, organizacije najčešće dopuštaju zainteresiranim građanima i stručnjacima pristup dijelu arhivskog fonda. Osim toga, neke organizacije su digitalizirale arhivsku građu od interesa te joj se može slobodno pristupiti na mrežnim stranicama.

U pravilu, svo arhivsko gradivo udruge je slobodno za javno korištenje u prostorijama Kluba i uz prisutnost zaposlene osobe (zbog nadzora korištenja). Također, uspostavljena je Evidencija korištenja gdje se vode svi potrebni podaci o korištenju (podaci o korisniku, datumi, podaci o gradivu koje se koristi, svrha i dr.). Cilj je snimiti dio gradiva i postaviti ga online na mrežnu stranicu udruge kako bi se smanjilo fizičko korištenje gradiva i njegovo habanje.

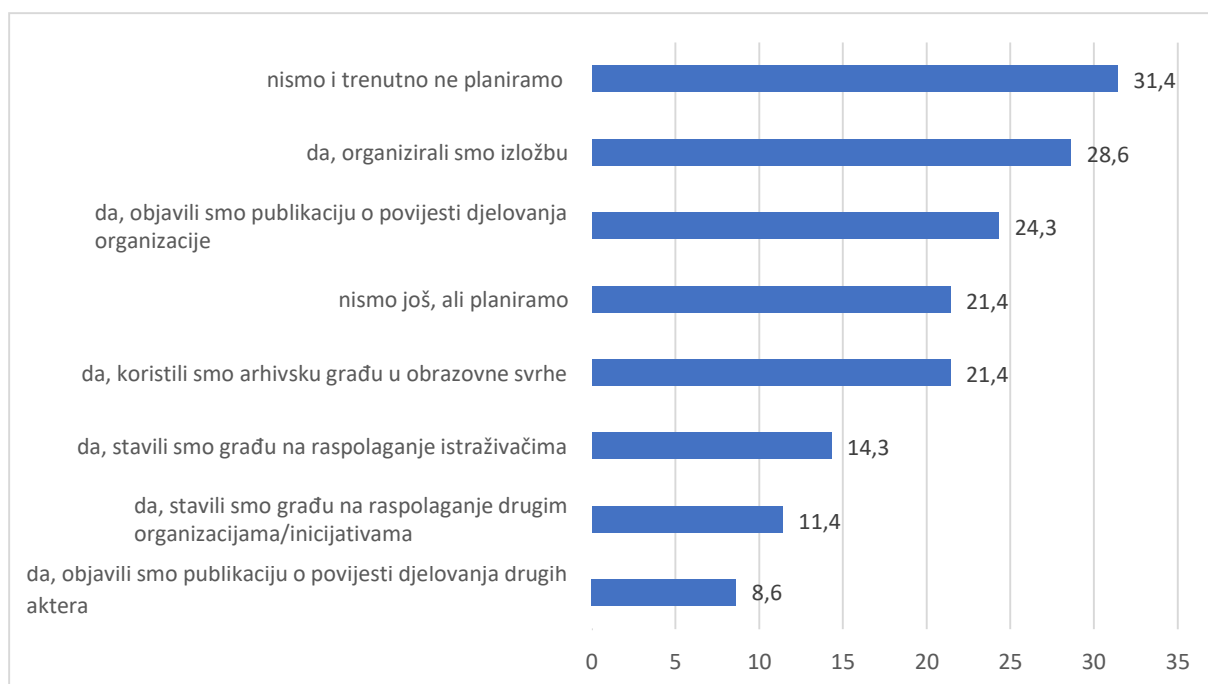
Dio arhivske građe organizacije dostupan je na korištenje građanima i volonterima koje zanima određena tema. Slobodno mogu doći kod nas prolistati ili pročitati određenu temu, pa čak i kopirati nekoliko stranica.

Fotografije i video zapisi dostupni su na našoj web stranici.

Dostupan je prvenstveno istraživačima/cama. Arhivsko gradivo služi i za posebne grupe korisnika, čije slučajeve imamo evidentirane u dokumentaciji. Gradivo je također korišteno za potrebe različitih izložbi, monografija i drugo. Pošto je velik dio gradiva u osjetljivom stanju (stari papir), ili sadrži obilje osobnih podataka i informacije o teškim narušavanjima ljudskih prava, u pravilu puni slobodni pristup nije moguć. Dio digitalnog arhiva koji se tiče osobnih sjećanja javno je dostupan na našim stranicama.

Institucije i pojedinci mogu zatražiti pristup građi i dokumentirati je, fotografirati i skenirati, ukoliko se radi o katalozima novijeg izdanja o pojedinim umjetnicima, te ukoliko u udruzi postoji veća količina kataloga isti se mogu dobiti besplatno.

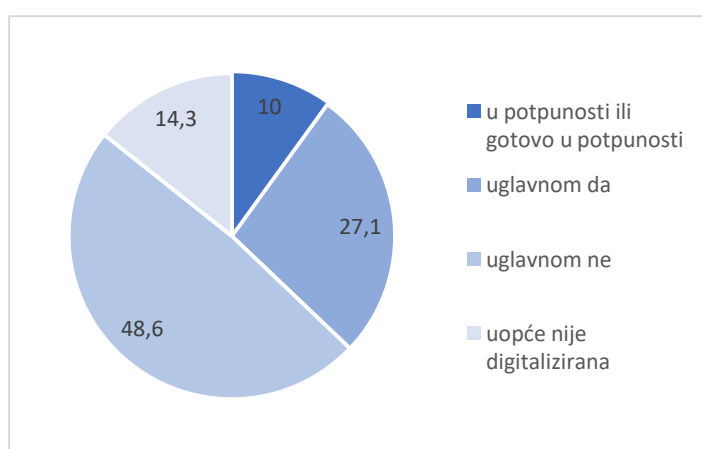
Ispitanicima je također postavljeno pitanje o načinima na koje su javno prezentirali ili aktivirali odabranu arhivsku građu te namjeravaju li to učiniti u budućnosti. Rezultati su izloženi na Slici 14. Kao što je vidljivo, nešto manje od trećine organizacija (31,4 %) nije javno prezentiralo ili aktiviralo arhivsku građu i trenutno to ne planiraju, dok 21,4 % organizacija to još nije učinilo, ali planiraju. S druge strane, organizacije koje su odgovorile potvrdno većinom su organizirale izložbu (28,6 %), objavile publikaciju o povijesti djelovanja organizacije (24,3 %) ili su koristile građu u obrazovne svrhe (21,4 %) ili su koristile građu u obrazovne svrhe (21,4 %) ili su stavili građu na raspolaganje istraživačima (14,3 %) ili stavili građu na raspolaganje drugim organizacijama/inicijativama (11,4 %) ili objavili publikaciju o povijesti djelovanja drugih aktera (8,6 %).

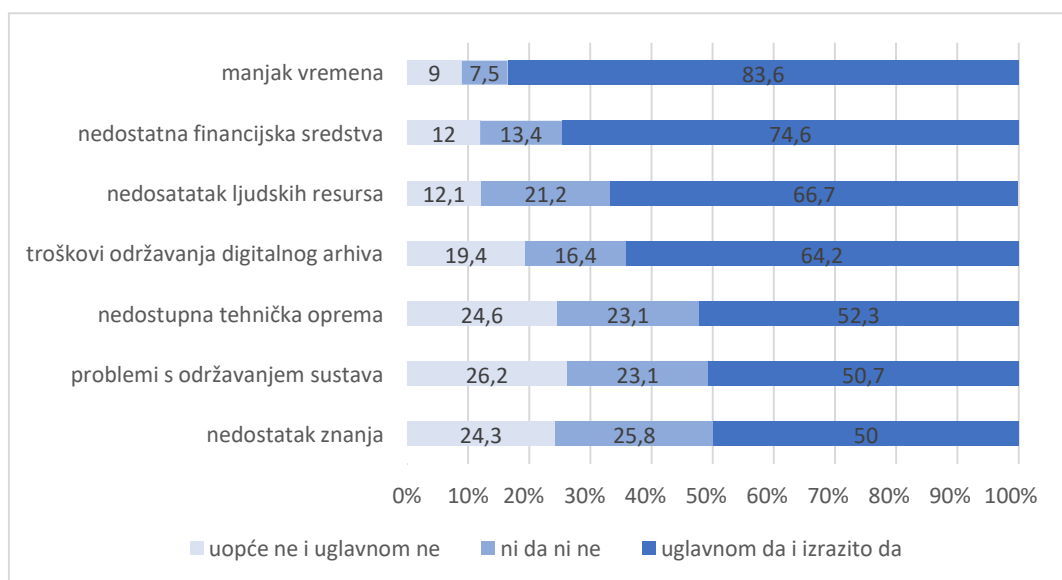
Slika 14. Jeste li do sada javno prezentirali ili aktivirali odabranu arhivsku građu?

Digitalizacija arhivske građe

Kao što je prethodno istaknuto, neke su organizacije digitalizirale dio svoje arhivske građe i tako je učinio javno dostupnom. Kako bi se dodatno ispitale prakse i iskustva s digitalizacijom, upitnik je sadržavao nekoliko pitanja. Prema dobivenim rezultatima, nešto više od trećine organizacija koje su sudjelovale u istraživanju već je imalo iskustva s digitalizacijom arhivske građe (34,3 %). Međutim, tek je manji broj organizacija u potpunosti ili gotovo u potpunosti digitalizirao svoju arhivsku građu (10 %), a nešto više više od četvrtine ih je uglavnom digitaliziralo arhivsku građu (Slika 15). Upitnik je također sadržavao i pitanje o različitim preprekama u digitalizaciji građe s kojima se susreću organizacije (Slika 16). Prema rezultatima istraživanja, organizacijama najveći problem predstavlja manjak vremena (83,6 %), nedostatna financijska sredstva (74,6 %) i s tim povezani troškovi održavanja digitalnog arhiva (64,2 %), te nedostatak ljudskih resursa (66,7 %). Dobiveni nalazi u skladu su s prethodno izloženim rezultatima o problemima i preprekama s kojima se organizacije općenito suočavaju kada je riječ o sustavnoj brizi za organizacijsko pamćenje.

Slika 15. Molimo procijenite u kojoj mjeri je arhivska građa koju čuvate digitalizirana

Slika 16. U kojoj mjeri ste se susreli s navedenim preprekama u digitalizaciji građe?

Ispitanici su također bili zamoljeni da navedu alate koje su koristili u digitalizaciji građe. Dobiveni odgovori ukazuju na različite prakse, sukladno vrsti građe koju organizacija arhivira (npr. fotografije, filmovi, fanzini). Pojedine organizacije u digitalnom obliku čuvaju samo građu koja je izvorno digitalna, dok ostalu građu skeniraju po potrebi.

Digitalizirali smo fanzine, baza je bila na web stranicama. To je sve predano Centru za dokumentiranje nezavisne kulture. Ovo naše čuvamo na cloudu, webu.. To su ugl. materijali koji su već u nastanku digitalni.

Skenere i sustave pohrane u oblaku.

Nešto materijala je skenirano.

Dio građe je skeniran, dio video uradaka presnimljen s VHS i filmskih traka na DVD/memorijsku karticu.

Nadalje, ispitanicima je bilo ponuđeno i jedno otvoreno pitanje na kojem su mogli pobliže opisati iskustva u digitalizaciji arhivske građe. Iz dobivenih odgovora može se primijetiti da organizacije selektivno digitaliziraju građu, što je i očekivano.

Digitalizirani su posebni dijelovi arhivskog fonda, sukladno specifičnim potrebama određenih programa. Uslijed fizičke gradiva i njegova obima, bilo bi preskupo sve digitalizirati sve.

Digitalizirao se samo onaj dio građe koji je bio potreban zbog nekog određenog projekta ili događaja.

Najčešće je to donekle sistematizirano slaganje dokumentacije, fotografija i sličnog u foldere, ali nas često ograničeni diskovni prostor prisili da smanjimo količinu građe, što je nekad učini i preglednijom.

Iz dobivenih odgovora također se može zaključiti da digitaliziranje arhivske građe predstavlja financijski izazov za mnoge organizacije, što ilustriraju sljedeći odgovori:

Uslijed fizičke gradiva i njegova obima, bilo bi preskupo sve digitalizirati.

Problem je u financijama, teško izdvojimo i za kompjutersku opremu potrebnu u svakodnevnom radu, a kamoli za nešto drugo. Javljali smo se na par projekata za potrebu arhiviranja i digitalizacije, ali nismo uspjeli dobiti sredstva, koja u konačnici i nisu velika, međutim kako se svakodnevno susrećemo sa nedostatkom financija za redovnu djelatnost sve predstavlja problem.

Pa digitalizacija tih fanzina je bila jako teška - uzimali smo volontere, pa smo plaćali ljude... No nismo bili zadovoljni pažnjom onih koji su to radili, niti kvalitetom skenova. Ipak je sve digitalizirano, a onda pak nismo imali resursa za plaćanje nekoga da to održava s obzirom da je stvar skroz neprofitna. Nismo niti našli donatora/sponzora.

Pored navedenih prepreka s kojima se suočavaju organizacije koje bi željele digitalizirati svoju arhivsku građu, organizacije koje su upisane u Upisnik vlasnika i imatelja privatnoga arhivskog gradiva u Republici Hrvatskoj suočavaju se s posebnim zahtjevima, što ilustrira sljedeći odgovor:

Digitalizacija (pretvorba) je obavezan proces za stvaratelje/posjednike javnog arhivskog gradiva ili privatnog gradiva kojima je plan navedeno predati na pohranu u neki od državnih arhiva. Ukoliko privatni stvaratelj to odluči mora proći cijeli proces od ishođenja ocjene sukladnosti procesa pretvorbe i niz drugih informacijsko-birokratskih procesa za koje realno kao udruga nemamo niti vremena niti financijskih sredstava. Stoga smo se za naš proces digitalizacije (snimanja) za koji smo ostvarili financijsku potporu HAVC-a i Grada Zagreba,

odlučili u jednostavnijem obliku držeći se smjernica za digitalizaciju kulturne baštine, što je proces koji je daleko jednostavniji.

Suradnja sa stručnjacima

S obzirom da brojne organizacije civilnog društva čuvaju vrijednu arhivsku građu, stručnjaci, znanstvenici i istraživači često pokazuju interes za njezino korištenje. Ukupno je 28,6 % organizacija odgovorilo kako postoji interes vanjskih stručnjaka za arhivskom građom koju čuvaju. Tim je organizacijama ponuđeno i dodatno pitanje otvorenog tipa na kojem su mogli pobliže opisati svoja iskustva suradnje sa stručnjacima.

Dio znanstvene i umjetničke zajednice je već bio uključen u programe koji su inspirirani baštinom udruge i sudjelovao u diskurzivnim i edukacijskim programima.

Muzeji, kolekcionari, arhivisti, kustosi i drugi stručnjaci nas trajno prate i pohranjuju, lokalno i međunarodno.

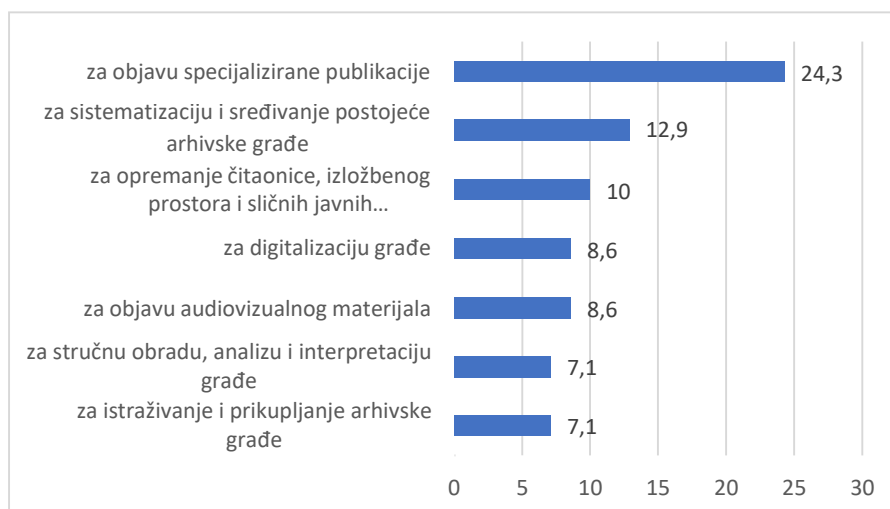
Dobra suradnja sa Hrvatskim memorijalno-dokumentacijskim centrom Domovinskog rata.

Imali smo određen broj studenata koji su ujedno i sređivali i koristili gradivo za svoje istraživačke svrhe. Imali smo određen broj stažista i volontera u organizaciji, čiji je sastavni dio volontiranja /stažiranja bilo isključivo rad na sređivanju dokumentacije.

Iskustvo je pozitivno, uglavnom se ondosi na publikacije koje u online formatu ustupamo uvijek bez naknade na upit.

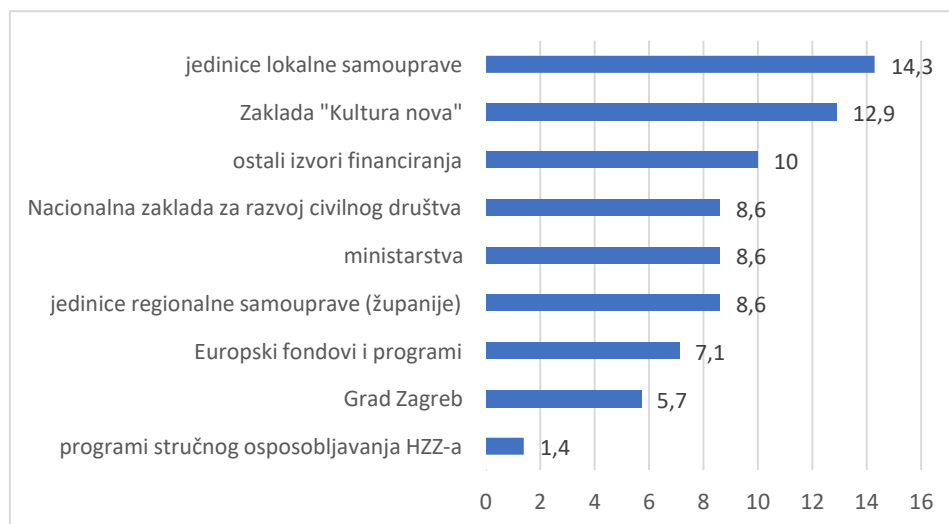
Financiranje

Ispitanici su trebali navesti je li njihova organizacija do sada koristila neke izvore financiranja u svrhu poticanja organizacijskog pamćenja, i ako da, u koje svrhe. Od ukupnog broja organizacija 58,6 % njih nije koristilo nikakve izvore financiranja u navedene svrhe. S druge strane, među organizacijama koje su ih koristile, najviše je onih koje su ta sredstva upotrijebile u svrhu objave specijalizirane publikacije (24,3 %). Rezultati su prikazani na Slici 17.

Slika 17. Je li organizacija do sada koristila neke izvore financiranja u svrhu poticanja organizacijskog pamćenja?

Kada se razmotre izvori financiranja, većinom se radi o sredstvima jedinice lokalne samouprave, dok je Zaklada „Kultura nova“ na drugom mjestu (Slika 18). Manji broj ispitanika naveo je i ostale izvore financiranja, uključujući Hrvatski audiovizualni centar, Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina u Republici Hrvatskoj, Međunarodno vijeće za arhive te međunarodne zaklade. Naravno, u interpretaciji ovih podataka treba uzeti u obzir da je samo 41,4 % organizacija koristilo neke izvore financiranja u svrhu poticanja organizacijskog pamćenja.

Slika 18. Izvori financiranja u svrhu poticanja organizacijskog pamćenja

Kada je riječ o ministarstvima kao izvoru financiranja, najviše je organizacija (sedam) koristilo sredstva Ministarstva kulture i medija, dok je jedna organizacija koristila sredstva Ministarstva rada i mirovinskoga sustava, obitelji i socijalne politike. Organizacije koje su koristile sredstva europskih fondova i programa navele su Europski socijalni fond, Interreg IPA CBC, Kreativna Europa i pretpristupne fondove IPA.

Programi usavršavanja

Organizacijama koje čuvaju vrijedno arhivsko gradivo često su potrebne osobe s odgovarajućim stručnim znanjima u području brige za organizacijsko pamćenje. Upitnik je sadržavao nekoliko pitanja o dostupnosti takvih programa usavršavanja. Prema dobivenim odgovorima, svega je 7 organizacija potvrdno odgovorilo na sljedeće pitanje: Jesu li članovi i/ili zaposlenici organizacije ikada sudjelovali u formalnim i neformalnim programima usavršavanja u području brige o organizacijskom pamćenju (seminari, radionice, tečajevi, programi prijenosa znanja i sl.). Pretežno je riječ o organizacijama koje djeluju u području kulture i umjetnosti (N = 5), a u manjoj mjeri i u području ljudskih prava, obrazovanjaj ranjivih skupina. Od ispitanika se tražilo da navedu na kojim su programima formalnog i neformalnog obrazovanja sudjelovali članovi / zaposlenici njihove organizacije. Zbog malog broja odgovora nije moguće donijeti sustavne zaključke o programima usavršavanja, ali vrijedi istaknuti kako su dvije organizacije navele tečajeve koje provodi Državni arhiv u Zagrebu, dok je jedna organizacija navela edukaciju Centra za dokumentiranje nezavisne kulture. Osim toga, posebno se izdvajaju odgovori organizacija koje su upisane u Upisnik vlasnika i imatelja privatnoga arhivskog gradiva u Republici Hrvatskoj, kao i odgovori organizacija koje su navele arhiviranje kao jedno od područja djelovanja:

Redovna arhivistička savjetovanja u regiji (Radenci, Tuzla, Zagreb). Specijalizirane konferencije. Tečaj za zaposlenike u pismohranama pri u Državnom arhivu u Zagrebu (DAZ).

Jedna od mjera koju nam je izrekao DAZ je bila da osoba koja radi s arhivskim gradivom položi ispit za provjeru stručne osposobljenosti djelatnika na poslovima upravljanja dokumentarnim i arhivskim gradivom izvan arhiva, što je i napravljeno.

Nadalje, samo je 8,6 % organizacija (N = 6) potvrdno odgovorilo na pitanje o dostupnosti takvih obrazovnih programa, 32,9 % organizacija odgovorilo je da im takvi programi nisu dostupni, a 58,6 % ih nije moglo procijeniti. Ukoliko bi postojala mogućnost, 68,6 % ispitanika smatra da bi članovi ili zaposlenici njihove organizacije bili zainteresirani pohađati takve obrazovne programe.

Primjeri dobre prakse

Ispitanicima je bilo ponuđeno pitanje otvorenog tipa u kojem se tražilo da navedu primjer dobre prakse (na nacionalnom ili međunarodnom nivou) kada je riječ o čuvanju, dokumentaciji, organizaciji i arhiviranju organizacijskog pamćenja. Primjer dobre prakse mogao se odnositi na prakse arhiviranja ili mjere poticanja arhivske djelatnosti organizacija. Pritom je pitanje bilo neobavezno, tj. ispitanici su mogli završiti upitnik bez odgovora na to pitanje. Stoga je na ovo pitanje prikupljeno samo 14 odgovora (20 % organizacija koje su ispunile upitnik). S obzirom na manji broj odgovora i njihovu raznovrsnost nije moguće izdvojiti neke ključne odrednice, ali važno je primijetiti da su ispitanici većinom navodili nacionalne primjere, posebno iz civilnog sektora.

Centar za dokumentiranje nezavisne kulture.

Centar za mir, nenasilje i ljudska prava iz Osijeka je posložio svoju arhivu na relativno uspješan način. Arhiv Srba u Hrvatskoj također ima dobro posloženu arhivu, ali i dostatna sredstva.

Svakako knjiga o 20 godina ARK-a.

Prijedlozi mjera u svrhu poticanja organizacijskog pamćenja

Upitnik je sadržavao i jedno neobavezno pitanje otvorenog tipa na kojem se od ispitanika tražilo da navedu prijedloge mjera u svrhu poticanja organizacijskog pamćenja. Ukupno su prikupljena 34 odgovora, među kojima je zabilježeno i nekoliko vrlo detaljnih prijedloga mjera koje bi mogle pomoći organizacijama u sustavnoj brizi za organizacijsko pamćenje. Već i ti podaci o broju i kvaliteti prikupljenih odgovora upućuju na zaključak da su u ovom području potrebne određene mjere i poticaji. Analizom dobivenih odgovora izdvojene su dvije temeljne vrste mjera: obrazovne i financijske. Naime, ispitanici su većinom ukazivali na potrebu za besplatnim tečajevima i obrazovnim programima koji bi bili prilagođeni organizacijama civilnog društva, što ilustriraju sljedeći odgovori:

Edukacija i jedinstveni pristup toj problematici.

Edukacije kako pravilno čuvati građu, kako ju označavati...

Najviše bi nam pomoglo da znamo koje su najbolje prakse, jer smo radili iskustveno. Bilo bi nam korisno znati kako napraviti dobru katalogizaciju, zatim preklapanje s politikom čuvanja podataka koju imamo i sl. Ono što nam je bitno je da postoji sustav, da je građa strukturirana, a da sustav nije prekompliciran, tj. da nam ne otežava posao, jer se onda neće niti koristiti.

Ispitanici su također često isticali potrebu za financijskom podrškom, posebno u svrhu digitalizacije arhivske građe. Iz odgovora se može iščitati nedostatak financijskih sredstava kao i nepostojanje posebnih linija financiranja koje bi bile osmišljene upravo u te svrhe.

Financijske i edukacijske. Digitalizacija gradiva je jako skup proces koji često uključuje ne samo snimanje već i cijelu reorganizaciju (ili izgradnju) sučelja na kojem će se gradivo izložiti i pretraživati. Također je kompleksan proces za koji se mora omogućiti edukacija članova organizacija, po mogućnosti besplatna s obzirom na ograničena financijska sredstva kojima OECD-i raspolažu, a koja idu ili za redovite programske djelatnosti ili hladni pogon te se rad na gradivu naposljetku zadnji realizira i često ovisi o volonterskom angažmanu pojedinaca.

Namjenska sredstva za digitalizaciju

U najvećoj mjeri radi se o nedostku sredstava a time i vremena koje se može oslobiti za takav tip aktivnosti. No, to je općenit problem arhivske mreže u Hrvatskoj - gradiva je puno, a sredstva su oskudna.

Zaključno, iz dobivenih odgovora vidljiva je i potreba za sustavnom podrškom organizacijama civilnog društva, budući da bavljenje arhivskom građom nije njihovo primarno područje interesa. Neki su ispitanici u tom kontekstu isticali važnost izgradnje zajedničkih arhiva i dokumentacijskih centara koji bi pokrivali određeno tematsko područje (npr. Centar za dokumentiranje nezavisne kulture).

Poticanje razvoja arhiva nezavisne kulture koji nisu dio same organizacije, tj. arhiva koji djeluju neovisno o organizacijama. Ovo predlažemo jer rad na organizacijskom pamćenju unutar organizacije često nadilazi naše kapacitete. Isto tako, u okvirima financiranja u kakvima se nalazimo, slabi su izgledi da će organizacije civilnog društva iz područja nezavisne kulture imat sredstava za kontinuiran i stručan rad na prikupljanju, organizaciji i očuvanju arhivske građe.

Smatram da bi bilo dobro nastaviti s inicijativom za zajednički arhiv - kroz dogovor o financiranju takvog tijela / organizacije ili dr. ustrojstvenog oblika (godišnja financijska podrška ili članarina uz naravno, podršku institucionalnog okvira za razvoj CD - Zaklada i Ureda za udruge).

Zajednički online portal na kojem bi organizacije civilnog društva mogle objavljivati svoje digitalne brošure, publikacije i sl. Koristilo bi kako plaGorma za razmjenu informacija, kontakata, znanja i iskustva.

Prijedlozi preporuka za donositelje odluka

Na samom kraju upitnika ispitanicima je bilo ponuđeno jedno neobavezno pitanje otvorenog tipa na kojem su mogli ponuditi različite preporuke za donositelje odluka u svrhu podrške očuvanju organizacijskog pamćenja. Na ovo je pitanje prikupljen 21 odgovor, pri čemu su neki ispitanici ponavljali odgovore na prethodno pitanje o mjerama. Na temelju analize dobivenih odgovora, može se zaključiti da bi preporuke trebale nastojati pomoći organizacijama u dvjema ključnim točkama, a to su nedostatak financijskih sredstava i nedostatak organizacijske podrške, što uključuje i potrebu za besplatnim obrazovnim sadržajima u ovom području. Pojedini ispitanici su u svojim odgovorima istaknuli kako ni sami nemaju dovoljno iskustva u području bavljenja arhivskom građom te im je zbog toga bilo teško iznijeti konkretne preporuke za donositelje odluka. S druge strane, nekoliko je ispitanika istaknulo potrebu za boljom suradnjom s vanjskom službom Državnog arhiva te se iz njihovih odgovora može iščitati određeno nezadovoljstvo postojećom razinom suradnje i nedostatkom podrške.

Definitivno otvaranje i dostupnost službenih arhiva prema vaninstitucionalnoj kulturi.

Financijski podržati u većoj mjeri, osigurati sredstva za zapošljavanje osobe da se time bavi. Financirati i mentorske programe kroz koje će se omogućiti kvalitetnije arhiviranje.

O ovoj temi ne znam ništa, pa mi je teško dati preporuke. Ne znam je li moguće da lokalni Državni arhiv daje barem jedan dio usluga/podrške udrugama bez naplate ili po povlaštenoj cijeni.

Vanjska služba pri arhivima trebala bi biti otvorenija za rad s organizacijama civilnog društva. Hrvatsko arhivističko društvo koje je mjesto gdje se stvara popis privatnih imatelja /stvaratelja arhivskog gradiva trebalo bi biti transparentnije i uključiti same organizacije u odlučivanje o tome koje se gradivo kojih organizacija ima smatrati arhivskim.

Primarno da se gradivo OCD-a valorizira kako bi trebalo. S obzirom na postojeće mjere i (ne)aktivnost državnih institucija za brigu o organizacijskom pamćenju neprofitnog sektora, jasno je da one nisu svjesne od kakve važnosti je gradivo koje OCD-i čuvaju iz čega proizlazi i manjak interesa za očuvanje gradiva OCD-a. Jednom kad se prizna važnost navedenog gradiva, možemo pričati o dodatnoj financijskom pomoći i razvoju privatnih arhiva organizacija, no nažalost još smo daleko od toga.

4. Zaključak

Rezultati anketnog istraživanja koji su prezentirani u ovom izvještaju pružaju važne uvide u potrebe i resurse organizacija civilnog društva u području očuvanja organizacijskog pamćenja. Pritom je u interpretaciji dobivenih nalaza potrebno imati u vidu da su podaci prikupljeni na manjem uzorku organizacija (N = 70) koje su prepoznale temu organizacijskog pamćenja kao barem donekle važnu za svoju djelatnost. Slabiji odaziv na anketno istraživanje vidljiv je i u visokom postotku ispitanika koji su odustali od ispunjavanja (69,3 %), te se može zaključiti da su organizacije civilnog društva većinom nezainteresirane za temu istraživanja. Osim toga, treba naglasiti da realizirani uzorak nije reprezentativan za sektor u cjelini zbog čega dobivene rezultate nije uputno uopćavati. Primjerice, kada se razmotre područja djelovanja, u istraživanju su dominantno zastupljene organizacije koje djeluju u području kulture i umjetnosti (64,3 %), obrazovanja (25,7 %) i demokratske političke kulture (22,9 %). Također, realizirani uzorak nije reprezentativan ni s obzirom na regionalnu distribuciju. Ipak, s obzirom na nedostatak prethodnih istraživanja na temu organizacijskog pamćenja, nalazi izloženi u ovom izvještaju mogu biti korisni u promišljanju mjera kojima bi se potaknula sustavna podrška organizacijama u prikupljanju, čuvanju, digitaliziranju i korištenju arhivske građe.

Prema rezultatima istraživanja, tek u manjini organizacija postoji sustavna arhivska djelatnost, dok se u većini slučajeva arhivski rad obavlja periodično te ga članovi organizacija obavljaju sami. U brizi za očuvanje organizacijskog pamćenja organizacije su često suočene s brojnim preprekama, uključujući nedostatak vremena, financijskih sredstava, ljudskih resursa i stručnih znanja, kao i s neodgovarajućim prostornim resursima. U takvim okolnostima ne iznenađuje da arhivska građa često ostaje nesređena i nesistematizirana, pri čemu postoji opasnost da se dio nepovratno izgubi ili uništi, što je slučaj kod čak četvrtine sudionika istraživanja. Gubitak građe, kao i njezina nesređenost i nesistematiziranost, ne predstavlja samo problem organizacijama koje gube važan aspekt vlastite memorije, nego i zainteresiranoj javnosti, stručnjacima i istraživačima koji ostaju zakinuti za nezamjenjive izvore informacija o povijesti djelovanja civilnog društva.

Identitet organizacija civilnog društva, posebno onih s dugogodišnjim djelovanjem, neraskidivo je povezan s njihovim organizacijskim pamćenjem. Javna prezentacija arhivskoga gradiva iz koje se može steći uvid u povijest djelovanja organizacije stoga je jedan od ključnih alata kojima organizacije mogu upravljati javnim dojmom o sebi, očuvati sjećanje na početke svoga rada ili pružiti uvid u povijest civilnog angažmana u nekom području. U tom kontekstu, važno je istaknuti da je svaka druga organizacija koja je sudjelovala u istraživanju dio svoje arhivske građe učinila javno dostupnom za korištenje. Kada se uzme u obzir da različiti oblici aktiviranja arhivske građe iziskuju financijsku podršku, rezultati istraživanja koji ukazuju na nedostupnost financijskih sredstava u svrhu poticanja organizacijskog pamćenja posebno su poražavajući. Na taj zaključak upućuje ne samo visok postotak organizacija koje nisu koristile financijska sredstva u te svrhe, nego i odgovori na otvorena pitanja u kojima su ispitanici često isticali potrebu za sustavnom financijskom podrškom. Pored toga, organizacijama su potrebni specijalizirani tečajevi i obrazovni programi budući da bavljenje arhivskom građom nije primarno područje njihova interesa, a njihovi zaposlenici, članovi i volonteri najčešće ne raspolažu potrebnim znanjima. Kao moguće rješenje za potrebe civilnog sektora, neki su sudionici istraživanja isticali izgradnju zajedničkih arhiva i dokumentacijskih centara. Zaključno, na temelju provedenog istraživanja može se konstatirati kako je riječ o važnom, ali zanemarenom području djelovanja zbog čega se predlaže donošenje konkretnih mjera i preporuka za donositelje odluka.